

AXEL WALDEMARSON:

Mellan riksmötena

Ett år har snart gått sedan folket i val bestämde att tiden var mogen för hr Palme och hans regering att avgå. En ny regering trädde till, men inte på samma sätt som motsvarande regeringsskiften i de andra nordiska länderna. Redaktör Axel Waldemarson granskar i sin artikel själva formerna för den borgerliga regeringens tillträde och vad som då mötte den, från tomma rum i Kanslihuset till en förödande ekonomisk kris att reda upp. Men regeringen har hunnit med mycket annat än ekonomin. Den står för mer demokrati i förvaltningen än föregångaren gjorde. Att detta sammanhänger med de enskilda regeringsmedlemmarnas personliga både stil och vilja är något som författaren understryker.

Så hände det alltså! Folket i val förvägrade – som på 1960-talet i Danmark och Norge – socialdemokraterna rätten att regera Sverige.

I själva maktskiftets ögonblick fanns det en väsentlig skillnad mellan växlingarna i Köpenhamn och Oslo och den historiska händelsen i Stockholm. Olikheten hade inte bara med den konstitutionella värdigheten att göra. Det gav ett starkt intryck av kontinuitet att skiftena i Danmark och Norge markerades inför statsöverhuvudet: den gamla regeringen avgick och den nya tillträdde omedelbart i konselj. I Sverige utspelades maktskiftet i det inglasade och låt oss hoppas provisoriska riksdagshuset vid Sergels torg som en del av riksdagsarbetet, låt vara inför fullsatta banker i den eljest ödsligt tomma och sterila plenisalen.

Men det kanske mest signifikativa var att de avgående statsråden i regeringsbyggnaderna i Oslo och Köpenhamn inväntade sina efterträdare för att överlämna departementen. I Köpenhamn celebrerades det hela rent av med ett glas sherry eller portvin – utan att det satte sig i halsen på förlorarna! I Sverige satte de av folket ratade socialdemokratiska statsråden en ära i att efterlämna så ödsliga och utrensade tjänsterum som möjligt. När Gösta Bohman tog Gunnar Strängs rum i besittning, lär det endast ha funnits ett exemplar av fastighetskalendern, en gammal årgång av Svenska arméns rulla och ytterligare någon bok kvar.

Det sätt på vilket skiftet skedde i Sverige gav inte bara intrycket av dåliga förlorare. Socialdemokraterna demonstrerade brist på gemenskap och ansvar. Inför det folk, som i

tre val efter varandra gått honom emot, tvådde Olof Palme sina händer. De nya makthavarna var inte bara politiska motståndare, de var socialismens fiender. Palme kunde ha använt Hjalmar Brantings ord till Ernst Trygger i en riksdagsdebatt:

”... där korsas våra klingor –
där blir det strid på liv och död.”

Formerna för maktskiftet förebådade ett hårdare och mera oförsonligt politiskt klimat än tidigare. För politikerna var det kanske naturligt. Många medborgare förundrades förmodligen över tongångarna.

Efter ett år

När dessa rader skrives, har politikerna sänts ut på grönbete. Vi befinner oss nästan mitt emellan det gamla riksmötets slut och början av det nya. Regering och opposition har avverkat sitt provår. Hur skall det bedömas?

I bägge fallen ligger det nära till hands med en allmän politisk, en kollektiv och en individuell bedömning.

Regeringen Fälldin har som främsta politiska uppgift fått att skapa balans i vår ekonomi, en helt annan uppgift än den som före valet framstod som resultatet av ett regeringskifte. En borgerlig regering skulle visa att den inte raserade utan tvärtom utökade reformverket. Den nya regeringen fick emellertid bära bördan av den totalt felslagna konjunkturprognos som både regeringen Palme, en del av den gamla oppositionen och facket utgick från. På sitt sätt kan felbedömningen liknas vid ett omvänt 1940-tal. Arbetarrörelsens efterkrigsprogram förut-

spådde risker för arbetslöshet och konjunkturnedgång efter andra världskrigets slut. I stället blev det en överhettad konjunktur och brist på arbetskraft. Efter fjolårets val skulle regering och folk få del av konjunkturuppgångens välsignelser. I stället väntar vi alltjämt på den draghjälp utifrån, som skall sätta fart på exporten.

Den djupgående krisen för svenskt näringsliv behöver inte bara bli en börda för regeringen Fälldin. För det första är den så allvarlig, att själva grundorsakerna nödvändigtvis ligger längre tillbaka i tiden än regeringskiftet. För det andra är den en utmaning: lyckas regeringen, får den ett extra trumfkort i nästa val. För det tredje erbjuder den också den socialdemokratiska oppositionen problem.

Regeringsmakten kan möjligen återvinnas snabbare genom att stjälpas i stället för att stödja regeringens ansträngningar att få den svenska ekonomin på fötter igen. Så alldeles säkert är det emellertid inte. Väljarnas reaktion kan bli en annan. De känner sig kanske inte alltför tilltalade av en opposition som söker sticka så många käppar som möjligt i hjulen för regeringen.

När regeringen Fälldin nu äntligen har kommit över inkörningsproblemen borde den rimligen inte ha svårt att hårt driva den ekonomiska politik som är nödvändig. Det hade varit väsentligt svårare om inte följderna av de ekonomiska svårigheterna och företagens kris vore så uppenbar. För att lyckas krävs det emellertid att de tre regeringspartierna förmår att frigöra sig från politiska schabloner som förhindrar effektiva åtgärder. Det är alltid bättre att ta till rejält och

gripa in i tid än att avvakta och tvingas till en ännu hårdare hästkur. En expansiv politik, som går in i en åtstramande, erbjuder sina problem.

De ekonomiska problemen

Ingen regering hade låtit bli att vidta åtgärder för att trygga sysselsättningen. För ministären Fälldin gällde det också att snabbt bryta ned de fördomar som den möttes med. Folket skulle få besked om att tryggheten inte var hotad. Sysselsättningen skulle hållas uppe. De tre regeringspartierna har därmed förvärvat en som de säkerligen anser som ovärderlig politisk inteckning. Aldrig mer kan socialdemokraterna försöka skrämja väljarna med att barnbidrag och folkpensioner försvinner eller försämras med en borgerlig regering. Ingenting förmår som bekant överträffa åskådningsundervisningen!

Det är emellertid inte på det sociala utan på det ekonomiska området som de sociala reformerna står och faller. Politiska schabloner har föga gemensamt med verkligheten. I blandekonomin samhälle är statsinsatser naturliga för att hjälpa utsatta företag. Det är något helt annat än att lita till statliga företag: de blir lätt en börda genom sin låsning till staten med krav på insatser som inte rimmar mot resurserna. Här har regeringen möjligheter att verkligen sovra. Samtidigt är det uppenbart att vi åter måste få en rörlig arbetsmarknad. Det är inte så enkelt som att bara flytta företagen dit arbetskraften finns. Den strukturrationalisering av våra basindustrier som förestår måste ge en hållfast bas, eljest är den till skada både för produkti-

vitet och människor.

Till följd av sin friare inställning, föga dogmatiskt låst, har regeringen en möjlighet att ta initiativet och gripa till offensiven som hittills föga uppmärksammats. Den målmedvetna satsningen på att stärka företagens motståndskraft möts alltmer av socialdemokraterna med krav på åtgärder som allvarligt skulle försvaga denna. "Svartmålningen" har haft sin tid och sitt bestämda mål: att övertyga folket om lägets allvar. För regeringen är det en betydande framgång att företagets kostnadskris nu framstår som en realitet och inte som ett förhandlingspolitiskt drag. Statsföretags väntade miljardförlust är talande nog. De växande lagren och tunnare orderböckerna har effektivt krossat socialdemokraternas tal om att läget inte skulle vara så allvarligt. Återigen har åskådningsundervisningen gett resultat!

Socialdemokraterna kan visserligen hävda att det är felslagna konjunkturprognoser som förvandlat produktionen för ökade lager från en förväntad tillgång till en svår börda. För människorna måste det ändå framstå som ett politiskt misslyckande. På ett överraskande sätt har socialdemokraterna också försatt sig i underläge. Kan det vara en rimlig politik att anklaga regeringen för att den i dessa tider, av alla, satsar på företagen? Oppositionen under Olof Palme har ju hårt bundit sig för en politik som via arbetsgivaravgifter lägger nya bördor på företagen och som kan försvåra kostnadskrisen.

Olof Palme kan inte frigöra sig från denna politik utan att erkänna att socialdemokraterna gjort ett allvarligt politiskt misstag, till skada för både sysselsättning, företag och

samhällsekonomi. Det saknar inte sitt intresse att studera det krisprogram, som den finländska fempartiregeringen under socialdemokraten Kalevi Sorsa lade fram i slutet av juni månad. I detta ingick som viktiga faktorer sänkningar av arbetsgivaravgifterna för både pensions- och barnbidragsändamål. Åtgärden betecknades uttryckligen som nödvändig för att stärka industrins konkurrenskraft, så att den genom ökad export skulle kunna bidra till ekonomisk balans. Vad som i Helsingfors är socialdemokratisk visdom blir i Sverige lögn och dikt!

Mer demokrati

Det är naturligt att ekonomi och sysselsättning dominerat den politiska debatten. Likväl har denna inriktning en nackdel: den skjuter i bakgrunden vad regeringen Fälldin utträttat på andra områden. Åtgärder och ansträngningar för att fördjupa den kommunala demokratin är väl värda ett erkännande. Det är riktigt att både landsting och kommuner har dagens ekonomiska bekymmer att främst tänka på. Men det innebär på intet vis att arbetet på att göra allt fler delaktiga i ansvaret har stannat av.

I det land, där Kungl Majts Befallningshavande såg till att riksstyrelsens intentioner fullföljdes i minsta detalj, är en vidgad länsdemokrati en stor reform. Det är inte minst viktigt att regeringen fortsätter som den har börjat, nämligen med att det skall vara fråga om en verklig demokrati, inte en korporativ styrning i länen med givna representanter för arbetsmarknadens parter.

Den högre och lägre utbildningen har un-

der senare år ständigt varit utsatt för reformverksamhet. Vad regeringen Fälldin åstadkommit motsvarar inte på alla håll förväntningarna. Det kanske tar sin tid innan de ansvariga inte bara har viljan utan också vågar att vidta åtgärder som befrämjar både bildning och utbildning. Det skadar inte att det direkt sägs ut, att det finns ett kunnande som inte kan inhämtas på andra vägar och som vårt folk inte kan vara förutan.

Hur har då regering och opposition fungerat som kollektiv? Det tog viss tid för regeringen att finna sin form och för statsråden att inse att de tillsammans hade att dela ansvaret. Det kan tas som ett förhoppningsfullt tecken att vändningen till det bättre kom med den åtstramningspolitik som gav ministären en ny och handlingskraftigare politisk profil. Därmed borde det vara möjligt för regeringen att mera tala om den politik som den enats om i stället för det partipolitiskt räddhågade pratet att det rör sig om kompromisser. Det kan försvaga förtroendet för en politik som även om den inte är fulländad bättre svarar mot dagens krav än oppositionens.

Politikerna

Såttillvida har oppositionen varit framgångsrik som Olof Palme och hans socialdemokratiska parti kunnat notera en avsevärd framryckning i opinionsmätningarna, notabla inte minst därför att ett förlorande parti – som därtill mist regeringsmakten – gärna fortsätter att vandra kräftgången. För Palme måste det emellertid finnas orostecken: kom upphämtningen för snabbt och är den mera

en följd av de verbala attackerna än alternativa politiska förslag? Framtiden får utvisa hur det ligger till med den saken. För socialdemokraterna finns nu den mardröm som de borgerliga plågades av under hela 1970-talet ända fram till maktskiftet: att vinna opinionsmätningarna men förlora valen!

En individuell granskning är alltid vanskelig. Att de moderata statsråden klarat sig väl, råder ganska stor enighet om. Gösta Bohman har också fått en extra skjuts genom oppositionens ständiga hamrande om att han som den viljekraftigaste och kunnigaste politikern i själva verket styr regeringen.

Thorbjörn Fälldin har som regeringschef en annan stil än Palme. På sikt kan dock fåtaliga men därför mera uppmärksammade framträdanden skapa större tilltro än uttalanden på löpande band i nära nog varje möjlig eller omöjlig fråga. Att Fälldin besitter starka resurser vittnar kärnkraftsproblematiken om. Anklagelserna för svek har säkerligen inneburit en svår personlig påfrestande. Fälldin har dock ej utan resning burit den. Ransonering av framträdandena får inte heller drivas så långt att statsministerns ledarskap sätts i fråga.

Karin Söder, Nils G Åsling och Johannes Antonsson har visat sig vara goda tillgångar

både för sitt parti och regeringen. Över huvud taget har centerpartiet haft en helt annan tillgång till statsråd än bondeförbundet när den ihoprafsade Bramstorpska semesterregeringen bildades 1936.

Folkpartiet har haft det besvärligast, kanske mest därför att Per Ahlmark nästan utsatts för hatförföljelse från LO och facket närstående socialdemokrater. Härigenom har Jan Olof Wikström kommit att framstå som partiets framgångsrikaste statsråd. Ola Ullsten har haft för få tillfällen att framträda: svensken i gemen har ingen stort intresse för den viktiga biståndspolitiken och kontakterna med tredje världen.

Inom socialdemokratin pågår ett generationsskifte. Under statsministertiden stod herrarna från regeringen Erlanders tid som Palmes garantier: Gunnar Sträng, Sven Andersson, Ingemund Bengtsson, Sven Aspling och de andra. Inte minst Sträng är värd ett erkännande för den energi varmed han gett sig i kast med uppgiften att opponera. Ändå tillhör han dem som är på väg ut. Kring Palme samlas i stället politiker som Ingvar Carlsson, Kjell-Olof Feldt, Thage G Peterson och Birgitta Dahl. Vad detta innebär för partiets politik och framtid återstår att se.